

Yazan: Leon J. Warshaw

Çeviren: Dr. Didem Gediz Gelegen
ODTÜ Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları
Lisansüstü Öğrencisi, İşyeri Hekimi

Birçok aile çocuklar yeterince büyüdüğünde çalışmalarını istemektedir. Beklenen işler ufak tefek ev işlerine yardım, ayak işleri veya daha küçük kardeşlerin bakımı gibi geleneksel ev işi sorumlulukları olabilmektedir. Tarımla uğraşan veya ev endüstrisi ile geçinen ailelerde çocuklardan yapılarına ve kapasitelerine uygun işler beklenmektedir. Bu işler genellikle yarı-sürekli ve sezonluktur. Çocuğun sömürüldüğü veya suiistimal edildiği aileler hariç, çocuğun yaptığı iş ailenin büyüklüğü ve "değerleri" tarafından belirlenir: Ücretsizdir ve genellikle bakım, eğitim ve beceri sağlamaz. Bu makalede bu şekilde çalıştırılan çocuklar ele alınmayacaktır. Makalenin konusu genellikle çocuk istihdamını düzenleyen yasa ve tüzükler ihlal edilerek çalıştırılan 14 yaşın altında, aile bağlamı dışında ve endüstride çalışan çocuklardır.

Elde kısıtlı veri bulunmasına rağmen, Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) İstatistik Bürosu "sadece gelişmekte olan ülkelerde 5-14 yaş arasında 120 milyon çocuğun tam gün çalıştırıldığını ve iki katından fazlasının (yaklaşık 250 milyon) ikinci etkinlik olarak çalıştığını" tahmin etmektedir (UÇÖ 1996).

ÇOCUK EMEĞİ *

1993-1994 arasında birçok değişik ülkede yapılan bağımsız araştırma sonuçlarının ortaya koyduğu yüksek rakamlar, daha önceki rakamların büyük ölçüde gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Örneğin; Gana, Hindistan, Endonezya ve Senegal'da tüm çocukların %25'inin ekonomik etkinlik içinde yer aldığı görülmektedir. Bu çocukların üçte biri için iş temel etkinliktir.

Yoksul ve gelişmekte olan bölgelerde daha yoğun olmakla birlikte çocuk emeği her yerde kullanılmaktadır. Kız çocuklar, tüm kadınlar gibi, ev işlerine de katılmaları beklendiği için erkek çocuklardan daha uzun saatler çalışmaktadır. Kırsal bölgelerde çocukların yaklaşık iki kat daha fazlası ekonomik olarak etkindir. Göçmen tarım işçiliği yapan ailelerde, neredeyse kural olarak, tüm çocuklar aile ile birlikte çalışır. Ancak kentsel bölgelerde de özellikle informal sektörde çalışan çocuk oranı sürekli artmaktadır. Kentli çocukların çoğunluğu ev işlerinde çalışmakla birlikte üretimde çalışan çocuk sayısı da fazladır. Kamuoyu ilgisi tekstil, hazır giyim, ayakkabı yapımı ve halıcılık gibi az sayıdaki ihracata yönelik sanayi üzerinde yoğunlaşmışken çocuk emeği, asıl kullanım alanı olan, ev içinde saklanmaktadır.

Bununla birlikte, çocuk emeği kullanımının büyük çiftliklerde sanayiden daha yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Çocuk Köleliği

Birçok çocuk işçi köledir. İşveren, çocuklarla kiralanabilir veya değiş tokuş edilebilir bir "meta" haline geldikleri geçici veya kalıcı sahiplik ilişkisi içindedir. Bu durum Güney Asya ve Doğu Afrika'nın Sahra-altı bölgesinde geleneksel olarak görülmektedir. Birçok Güney Amerika ülkesinde daha yakın zamanlarda başlamıştır ve giderek dünyanın her yerinde yayılmaktadır. Birçok ülkede yasadışı olmasına ve uluslararası sözleşmelerle yasaklanmış olmasına rağmen yaygın bir şekilde kabul görmektedir. UÇÖ (elde kesin veri olmamasına rağmen) tüm dünyada on milyonlarca çocuk kölenin olduğunu tahmin etmektedir (UÇÖ 1995). Tarımda, ev işlerinde, seks endüstrisinde, halı ve tekstil endüstrilerinde, taş ocaklarında ve tuğla yapımında çok sayıda çocuk köle çalıştırılmaktadır.

UÇÖ Uzmanlar Komitesinin bir raporuna göre (UÇÖ 1990), birçok ülkede 30 milyondan fazla çocuk köle veya esirdir. Rapora göre bu ülkeler arasında Hindistan, Gana, Gaza, Pakistan, Filipinler, Dominik Cumhuriyeti, Haiti, Brezilya, Peru, Moritanya, Güney Afrika ve Tayland bulunmaktadır. Bunların 10 milyondan fazlası Hindistan ve Pakistan'da yoğunlaşmaktadır. Çocuk kölelerin yaygın çalıştırılma yerleri küçük işyerleri ve büyük çiftliklerdir. İnfomal sektörde ise halı yapımında, kibrit fabrikalarında, cam fabrikalarında, tuğla yapımında, balık temizlemede, madenlerde ve taş ocaklarında bulunmaktadır. Ayrıca ev hizmetçisi, köle-fahişe ve uyuşturucu taşıyıcısı olarak kullanılmaktadırlar.

Çocuk köleliği, sosyal sistemlerin yoksulluğın sömürüsüne dayandığı yerlerde yaygındır. Aileler borçlarını ödemek, geçimlerini sağlayabilmek veya sosyal veya dini yükümlülüklerini yerine getirebilmek için çocuklarını satmakta veya kölelik bağı içine sokmaktadırlar. Çoğu kez ödeme maaş şeklinde değil, çocuk kölenin çalışırken kazanacağı düşünölen paranın avans olarak verilmesiyle yapılmaktadır. Savaşlar ve büyük kitlelerin göçe zorlandığı durumlar

gibi normal aile yapısını kesintiye uğratan olaylarda birçok çocuk ve genç köleliğe zorlanmaktadır.

Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Yoksulluk çocuk işçiliğinin en büyük nedenidir. Zorlayıcı faktör, özellikle çok çocuklu yoksul ailelerde, ailenin ve bizzat çocuğun yaşamasının sürdürölmesidir. Çocuğun tam gün çalışmasına duyulan ihtiyaç, ailenin çocuğa eğitim sağlamasını olanaksız hale getirmektedir.

Öğretimin parasız olduğu durumlarda bile, birçok yoksul aile diğer okul ihtiyaçlarını (ör. kitaplar ve diğer okul gereçleri, giysi ve ayakkabı, ulaşım) karşılayamamaktadır. Bazı yerlerde, ilkokula giden bir çocuğun masrafları tipik bir yoksul ailenin gelirinin üçte birini oluşturmaktadır. Bu durum çalışmayı tek seçenek haline getirmektedir. Bazı büyük ailelerde daha büyük çocuklar küçüklerin okuyabilmesi için çalışmaktadır.

Bazı bölgelerde ise çocuğun okula gönderilmeme nedeni okul masrafları değil yeterli okul bulunmamasıdır. Bazı toplumlarda okul yoktur. Bazılarında ise yoksullara hizmet veren okulların eğitim kalitesi o kadar düşüktür ki masrafa ve çabaya değmeyeceği düşünöldüğu için çocuklar okula gönderilmez. Böylece, birçok çocuk çalışmak zorunda olduğu için okulu terk ederken birçoğu da okula gitme konusunda cesaretleri kırıldığı için çalışmayı tercih eder. Sonuç olarak, bu çocuklar ya tamamen veya kısmen eğitimsiz kalırlar. Çalışma yaşamında ve toplumda ilerlemeleri için gerekli yetenekleri geliştiremezler.

Son olarak, birçok kent merkezinde ailelerini kaybetmiş veya terk etmiş bir sokak çocuğu nüfusu oluşmuştur. Bu nüfus ufak tefek işler, dilencilik ve hırsızlıkla uğraşmakta ayrıca uyuşturucu trafiğinde yer almaktadır.

Çocuk Emeğine Talep

Çocuk emeği daha ucuz ve çocuk işçi yetişkin işçiden daha sorunsuz olduğu için çalıştırılır. Örneğin Gana'da yapılan ve UÇÖ tarafından desteklenen bir araştırma, ücretli çalışan çocukların dörtte üçünün yasal asgari ücretin altında birinden daha az kazandığını göstermiştir (UÇÖ 1995). Diğer

bölgelerde çocuk ve yetişkin işçi ücretleri arasındaki fark daha az olmakla birlikte, çok düşük bir kar marjıyla çalışan, yoksul, küçük taşeronlar için bu fark bile anlam taşımaktadır.

Hindistan'daki el dokuma halıcılık ve cam bilezik (halhal) yapımı gibi bazı işlerde çocuklar daha ufak yapılı oldukları ve "hızlı parmakları"nın daha fazla el becerisi sağladığı düşüncesiyle tercih edilirler. UÇÖ'nün bir çalışması bu işlerde yetişkinlerin yetersiz ve çocukların yeri doldurulamaz olmadığını göstermiştir (Levison ve ark. 1995).

Çocukların kendi aileleri içinde çalışmaları açısından talep temel olarak ebeveynlerden gelmektedir. Çok sayıda çocuk, ekonomik yaşamları aile emeğine dayalı olan aile çiftliklerinde, dükkanlarında ve mağazalarında ücretsiz olarak çalışmaktadır. Bu çocukların dışarıda çalışanlardan daha az sömürüldüğü sanılmasına karşın durumun böyle olmadığını gösteren yeterli kanıt vardır.

Son olarak, işgücü piyasasının çok dar olduğu gelişmiş ülkelerin kent merkezlerinde hazır-yemek dükkanlarında, perakende satışta ve posta paket hizmetlerinde asgari ücretle, yarı-sürekli işlerde çalışmaya gönüllü olanlar sadece gençler olmaktadır. Son zamanlarda genç işçi sayısının yetersiz olduğu durumlarda bu işlere yaşlı emekliler alınmaya başlamıştır.

Çalışma Koşulları

Çocuk istihdam eden işyerlerinde iş koşulları kötü ile çok kötü arasında değişmektedir. Çünkü yoksul, marjinal, genellikle yasadışı çalışan işveren, işçi çalıştırma koşullarına önem vermemektedir. Bu işyerlerinde temel sağlık şartları, havalandırma, içilebilir su ve yiyecek yetersizliğiyle birlikte aşırı kalabalık, katı disiplin, eskimiş ve düşük kaliteli iş aletleri ile çalışma söz konusudur. İşin zararlarına maruziyeti önleyecek koruyucular bulunmaz. Koruyucu malzeme varsa bile genellikle çocukların beden yapısına uymaz.

Pek çok çocuk çok uzun saatler çalışmaktadır. Sıradan bir iş günü şafaktan alacakaranlığa kadar sürer. Dinlenme araları ve tatillere olan ihtiyaç genellikle gözardı edilir. Uzun çalışma saatlerinin en

zararlı etkileri kazaların ana nedeni olan kronik yorgunluk ve eğitim görmeye olanak vermemesidir. Çocuk yarı-sürekli çalıştığında bile eğitim alması zordur. Araştırmalar haftada 20 saatten fazla çalışmanın eğitimi olumsuz etkilediğini göstermektedir (UÇÖ 1995). Okuma yazma bilmemek ve eğitimsizlik daha iyi işlere ulaşma fırsatını ortadan kaldırmaktadır.

Kızlar daha fazla risk altındadır. Çünkü sıklıkla ev işlerinden de sorumlu tutulmakta, sadece dışarıda çalışan oğlanlardan daha uzun süre çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda okula devam ve bitirme oranları da daha düşüktür.

Çocuklar duygusal olarak gelişmemiştir. Toplumda yetişkin olarak yerlerini almalarını sağlayacak desteği veren bir psikolojik ve sosyal çevreye ihtiyaç duyarlar. Çoğu çalışan çocuk için iş ortamı baskılayıcıdır. Daha doğrusu onların çocukluğu yoktur.

İşin Zararlarına Maruziyet

Genel olarak çocukların işyerinde karşılaştığı riskler yetişkinlerinki ile aynıdır. Ancak, çocuklara verilen iş türlerine ve çocuk ile yetişkin bedeni arasındaki farklılara bağlı olarak zararlıların etkileri daha fazla olabilir.

Genellikle, çocuklar, işin nasıl yapılacağı hakkında bilgi ve zararlarına maruziyeti asgariye indirecek eğitim verilmeden ve uygun gözetim sağlanmadan ayak işlerinde çalıştırılır. Onlara sıklıkla çözücülerin ve kuvvetli alkalilerin kullanıldığı temizlik işleri veya potansiyel zehirlenme riski gözardı edilerek işyerinde biriken atıkların temizlenmesi işleri yaptırılır.

Daha ufak olan beden yapıları nedeniyle çocuklara dar yerlerde eğilerek veya çömelerek yapılması gereken ufak tefek işler verilir. Sıklıkla yetişkinler için bile çok ağır ve çok büyük hacimli yükleri kaldırma işleri yaparlar.

Devam etmekte olan büyüme ve gelişmeleri nedeniyle çocuklar yetişkinlerden biyolojik olarak farklıdırlar. Büyüme sürecindeki hızlı hücre bölünmesi nedeniyle toksik maddelere karşı daha duyarlı olabilirler. Yaşamın erken dönemlerinde toksik maddelere maruziyet, asbestoz ve kanser gibi uzun latent periyodları olan kronik meslek

Tablo. Çocukların istihdam edildiği bazı işler/ endüstri dalları ve zararları.

İş/ Endüstri	Zararları	İş/ Endüstri	Zararları
Mezbaha ve et işleri	Kesik, yanık, düşme, tehlikeli iş aletleri ile kazalar; enfeksiyon hastalıkları; aşırı sıcak	Eğlence	Uzun, geç iş saatleri; cinsel taciz; (gece kulübü, bar, gazino vb.) sömürü; ahlaki zarar.
Tarım	Güvenlikli olmayan iş aletleri; zararlı maddeler; kazalar; kimyasal zehirlenme; ağır iş; tehlikeli hayvanlar, böcekler.	Patlayıcılar (üretim-taşıma)	Patlama, yangın, ölüm tehlikesi.
Alkol üretimi/satışı	Zehirlenme, bağımlılık; olumsuz iş ortamı; ahlaki zarar ihtimali; şiddete uğrama riski.	Hastane işleri	Enfeksiyon hastalıkları; başkalarına karşı sorumluluk.
Halıcılık	Toz inhalasyonu, zayıf ışıklandırma, kötü postür (eğilme); solunum ve kas-iskelet sistemi hastalıkları; göz yanması; kimyasal zehirlenme.	Kurşun/çinko metalürji	Kümülatif zehirlenme; nörolojik zarar.
Çimento	Zararlı kimyasallar, toz; ağır iş; solunum ve kas-iskelet sistemi hastalıkları.	Hareketli makineler (temizlik, tamirat)	Hareketli makine parçaları tehlikesi; kazalar; yanıklar, kesikler, gürültü ve sıcak maruziyeti; gürültü stresi; göz ve kulak yaralanmaları.
İnşaat/yıkım	Isı, soğuk ve toz maruziyeti; keskin aletler; düşmeler; kas-iskelet sistemi hastalıkları.	Denizcilik işleri	Kazalar; sıcak, yanıklar; yüksekten düşme ağır kaldırma, ağır iş, kas-iskelet hastalıkları; solunum hastalıkları.
Vinç/kaldıraç/taşıma	Kazalar; düşen malzemeler; Makineleri kas-iskelet sistemi hastalıkları; başkalarını yaralama riski.	Maden, taşocağı, yer altı işleri	Toz, gaz, duman maruziyeti; kirli iş; kazalar; ağır iş, ağır yük; kas-iskelet ve solunum hastalıkları.
Katran,asfalt,zift	Sıcak maruziyeti; yanık; kimyasal zehirlenme; solunum hastalıkları.	Lastik	Isı, yanık, kimyasal zehirlenme.
Kristal/cam üretimi	Aşırı sıcak; zayıf havalandırma; kırık cam ile kesiler; yanık; sıcak cam taşıma; sıcak stresi; solunum hastalıkları; toksik toz.	Sokak ticareti	Uyuşturucu, şiddet, suç olaylarına maruziyet; ağır yük; kas-iskelet sistemi hastalıkları; cinsel hastalıklar; kazalar.
Ev işleri	Uzun çalışma saatleri; fiziksel, duygusal, cinsel taciz; kötü beslenme; yetersiz dinlenme; tecrit.	Tabakhaneler	Kimyasal zehirlenme; keskin iş aletleri; solunum hastalıkları.
Elektrik	Yüksek voltajla tehlikeli iş; düşme riski; başkalarının güvenliği için aşırı sorumluluk.	Taşımacılık,	Kazalar; kendileri ve yoldan geçenler için iş makineleri tehlikeler.
		Sualtı (ör. inci dalgıçlığı)	Dekompresyon hastalığı; tehlikeli balıklar; ölüm veya sakat kalma.
		Metal işleri	Aşırı ısıya maruziyet; sıçrayan kıvılcıklar, sıcak metal parçaları; kazalar; göz yaralanmaları; ısı stresi.

Kaynak: Sinclair ve Trah 1991.

hastalıklarının daha ileri yaşlarda değil de genç erişkinlikte ortaya çıkmasına neden olabilir. Toksik kimyasallara çocukluk çağında maruziyetin ileri yaşlarda toksik maruziyete cevabı etkilediğine dair bulgular vardır (Weisburger ve ark. 1966).

Tablo çalışan çocukların maruz kalabileceği zararlı maddelere dair bilgiyi maruziyet kaynağına ve sağlık üzerine etkilerine göre özetlemektedir. Sağlık etkilerinin çocukta beslenme bozukluğu, anemi veya kronik hastalık olup olmamasına bağlı olarak artabileceğini akıldan çıkartmamak gerekir. Birinci basamak sağlık hizmetinin ve meslek hastalıklarında uzmanlaşmış sağlık personelinin yetersizliği sonucu bu sağlık etkileri kısa süre içinde teşhis edilememekte ve etkin bir şekilde tedavi edilememektedir.

Çocuk İşçiliğinin Sosyal ve Ekonomik Sonuçları

Çocuk işçiliği yoksulluk tarafından yaratılmakta ve yoksulluğun sürmesine neden olmaktadır. Çocuk işçiliği eğitimi zorlaştırır veya ciddi şekilde engellerse ömür boyu edinilecek kazanç azalır ve sosyal yükselme olasılığı düşer. Çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimi engelleyen çocuk işçiliği toplumun sağlık ve refah kaynakları açısından bir yük haline gelir. Aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal gelişimi için gerekli olan insan kaynağının geri kalmasına neden olarak yoksulluğu sürekli kılar. Çocuk işçiliğinin sosyal sonuçları zaten yoksul ve ayrıcalıksız olan kesimler tarafından yaşandığı için demokrasi ve sosyal adalet yara alır; sosyal huzursuzluk artar.

Gelecekteki Eğilimler

Çocuk işçiliğini önlemek için birçok çaba gösterilmesine rağmen, yapılanlar ne yeterli ne de etkilidir. Öncelikli ihtiyaç çocuk emeğinin boyutları, dinamikleri ve etkileri üzerinde daha fazla bilgi edinmektir. İkinci adım, okul öncesinden başlayarak üniversite ve teknik okullara kadar eğitim ve beceri kazandırma olanaklarını arttırmak, genişletmek ve geliştirmektir. Daha sonra yoksul çocukların bu olanaklardan yararlanmaları sağlanmalıdır (ör. yeterli barınma, beslenme ve koruyucu sağlık hizmetleri).

İyi hazırlanmış tüzük ve mevzuatlar, UÇÖ sözleşmeleri gibi uluslararası çabalarla uygulamaya sokulmalı; çocuk emeğindeki son gelişmeleri takip ederek sürekli yenilenmeli ve etkinliği artırılmalıdır.

En güçlü silah çocuk emeğine karşı kamuoyu ilgisini ve tepkisini arttırmak olacaktır. Bu tür çabalar birçok sanayileşmiş ülkede görülmeye başlanmıştır. Bu çabaların doğmasının bir nedeni de yetişkin işsizliği ve sermayenin fiyat rekabeti nedeniyle emeğin daha ucuz olduğu bölgelere transferine duyulan tepkidir. Artan kamuoyu ilgisi ile çocuk emeği kullanan firmaların imajının zedelenmesi, çocukların ürettiği malların pazarlanmasının protesto edilmesi, ve en önemlisi bu malların -biraz daha ucuz olsalar bile- tüketiminin reddedilmesi sağlanmalıdır.

Sonuçlar

İşçilerin yoksullaştırmaya, sömürüye ve suistimale uğradığı; sağlık ve güvenliklerinin büyük risk altında olduğu birçok istihdam biçimi vardır. Tüzük ve mevzuatlarla gösterilen çabalara, uluslararası sözleşme ve anlaşmalara atılan imzalara ve bunların gösterdiği çözümlere rağmen bu tür çalışma koşulları insanların yoksulluğu, ezilmişliği, kötü barınma ve beslenme koşulları ortadan kalkmadığı sürece devam edecek gibi görünmektedir. İşçiler içinde buldukları bataklıktan kurtulmaları için gerekli olan bilgilendirme, eğitim, beceri kazanma, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinden yararlanma olanaklarına da sahip değillerdir. Zengin insanlar ve ülkeler fırtına, sel, yangın, volkanik patlama ve deprem gibi doğal afetlere karşı çok duyarlı davranmakta; ancak, bu durumlarda yapılan yardımlar önemli olmasına rağmen kısa ömürlü

olmaktadır. Oysa güvenilirliğini kanıtlamak için politik, ırksal ve dinsel önyargıları aşabilecek, gerekli kaynaklarla güçlendirilmiş, uzun erimli insani çabalara ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, çocuklar için normal gelişim ve aile yaşamının bir parçası olarak çalışmak uygun ve sağlıklı iken, çocuk işçiliği bir tür cezadır. Sadece çocukların sağlığı ve iyiliği için değil; aynı zamanda uzun erimde toplumların ve ulusların sosyal ve ekonomik güvenliği için de çok zararlıdır. Tamamen ortadan kaldırılana kadar şiddetle ve dirençle mücadele edilmelidir.

Çevirilen Kaynak

Precarious Employment and Child Labour, Encyclopaedia of Occupational Health and Safety. International Labour Organization. Ceno, 1998. ●

